חשבון הנפש — י) שתיקה

שתיקה פרק י קודם שתפתח פיך שתוק והמלך בלבך, מה תועלה יהא בדיבור ההוא לעצמך או לאחרים: כבר נתבאר לעיל (נו"ן) שהנפש הבהמית אפי' בתכלית שלותה היא מתנועעת תמיד במהלך העצלות, מהרגשה לרעיון, ומרעיון לרעיון, ומרעיון לפעולה, המשתלשים בסדר הזמן שנרשמו בה ע"י הדיוקנים החיצונים. ד"מ כשאני רואה את האב אני נזכר מבנו ומבנו לנכדו, ומהם למעשיהם וקניניהם וכו', או ע"י התאות המוטבעות בה, כגון ריקוד העגלים וקפיצת הגדיים וכו', ודבר זה נוהג אפילו במהלך המחשבות, לפי שאין לכח הדמיון הבהמי שום ציור ותפיסה מפעולת הקשור כלל, שהרי סדר מהלך הרעיונות נמשך מאליו ע"י סדר הדיוקנין, כנ"ל:

ואמנם הנפש המשכלת שולטת בעצלות ההיא, בכל פעם שעולה ברצונה, והיא יכולה לקשר איזו רעיונות עם הרגשת איזו אותיות בכתב או בע"פ, ועל שם כך נקראת נפש המשכלת ג"כ נפש המדברת, ע"ש שנבראת בו באדם לגלות מחשבות לבו לאחרים, למראית העין או להשמעת אזנים, בכדי שיהיו בני אדם לומדים ומתלמדים, משלימין ומשתלמין בחבורתם זה עם זה✍ הנפש הבהמית מחוסרת בינה ורצון כנ"ל (סי' ב'), לפיכך אין סברא לא להפריד ולא לקשר רעיון לרעיון מעצמה דהיינו שלא עפ"י סדר הדיוקנין שהכניסה מן העולם הגדול (פ"ר צ"ז) וכ"ש שאינה מבחנת בטיב קישור הרעיונות כלל. אכן הנפש המשכלת ע"י כח הבינה שלה, יכולה להבחין ולהתבונן האיך נקשרים שני רעיונות שונים זה עם זה וכח הרצון שלה איננו משועבד להשתלשלות הדיוקנים, וע"כ יכולה לקשר רעיונות והרגשות זרות או להפריד המחוברות זו מזו מדעת עצמה לכוונה מיוחדת ולחנך בה את הנפש הבהמית ע"י למוד והרגל (סי' נ"ד): אבל כשמפליגין בדבור בלהג הרבה סופה להעשות ממנה יצה"ר של תאות המלומדת, ושפחה לגאוה ורדיפת הכבוד, ומה גם שדברים בטלים מביאין לידי לה"ר רכילות ליצנות ושקרים וכיוצא בזה כמשחז"ל כל המרבה דברים מביא חטא (אבות פ"א י"ז):

ואמנם דרך החינוך הוא לפנות את לבו להמלכה בעוד שלא נפתח הפה, דהיינו בעוד שרוח התאוה קלוש מאד בסמוך למקורו, ולחנקה בחדר הורתה כנ"ל (סי' נ"א), שאם רחש לבו איזו דבר הלצה דבדיחותא, ירגיל עצמו לחזור ולבולעה לתוך מעיו, כמו שנתפאר דהמע"ה זמותי בל יעבר פי (תהלים י"ז) וכמ"ש חז"ל תן דעתך עד שיצא מפיך (תד"א זוטא פ"ג): ד"מ מיני דפיקת התוף סימן לרעש ולשלום, לשכיבה ולקימה, לרדיפה לבריחה הליכה עמידה, וכן מיוחדין סימנים ע"י חוש הראות והמישוש, כגון א"ב של קפיצות וקריצות שמלמדין בהם את האלמים לדבר כלשון עם ועם, וכן אותן הסימנים המשותפים לכל עם ולשון, כגון משולש שגגו למעלה כזה ▽ סימן לאש, גגו למטה כזה △ סימן למים שמשתמשין בהן הרופאים בנוסחי רפואות שלהם לרוכלים בכל ארץ אירופא וסימני המוזיקא לחכמי הניגון, ואותיות הציפר לבעלי החשבון, דומה לזה כתב ארץ חינא

שיכולין להכיר בה ולקרותה איש איש כלשון בני עמו, וכן אותו הכתב המשותף לכל אומה ולשון הנקרא פאסי' גראפיאה שהמציאו מקרוב, וחכם אחד סומא מעת הולדו מהיר מאד בחכמת החשבון, המציא לעצמו קוביאות קטנות לסמן בהם את המספרים, והיה מחשב בהן חשבונות התכונה הגדולים והעצומים ע"י חוש המשוש בלבד, ודומה לזה מחרוזות המספר שמשתמשין בהם הסוחרים בארץ רוסיא שלנו שיכולין להשתמש בהם ג"כ ע"י הדחק, אפילו בחשך ע"י חוש המשוש בלבד, והכל ע"י תחבולות קישור הרעיונות בכונה שנתיחד בה האדם על אחת משלשים אלף מיני בעה"ח שונים שנבראו על פני האדמה, ושעליה מוסדת סגולת הדבור כנ"ל: ולא זו בלבד, אלא שעי"כ יכול האדם להשתמש בכל מיני כחות שאר בעה"ח ע"י חינוך נפש בהמיותם כנ"ל (סי' ג'), וגדולה מזו שיכול האדם לחנך אפילו חלק הבהמי שבנפש.של עצמו לכל מיני מלאכת מחשבת (הצריכות כונה מיוחדת להכשיר חלקיהן ולסדרם באופן שיצא מהן איזו תועלת לטובתו) והוא מתחנך בהם אחת אחת, ואח"כ מוסרין לנפש הבהמית שלו להנהיג המלאכה ע"י מהלך קישור הרעיונות מאליה (סי' נו"ן), והוא יכול לפנות אז מחשבת רוח הבינה שלו לעסקים ועיונים חדשים שלצורך אותה שעה: ד"מ סופר פלוני הרגיל א"ע זה כמה שנים להעתיק ספרים כתובים לפניו, ועתה יכול הוא למסור מלאכה זו לנפש בהמיותו, והרי היד כותבת ובפיו מדבר דברים אחרים שואל ומשיב לאיש ואיש עפ"י דרכו בדעת ובהשכל, ומצינו אנשים גדולים יושבין עסוקים במלאכתם ועסקי ביתם, ומפליגין את מחשבתם לדברי תורה וס"ח: לפי שכל מעשה החינוכים משנגמר התקשרותם בנפש, כבר יצאו מרשות הנשמה ונעשו הרגלים (סי' נ"ד), ונכללים במהלך הרעיונות הנקרא מהלך העצלות ע"ש שנמשך מאליו בלי שום בליין של כחבלי (סי' נו"ן) ומשיירין את הנשמה פנויה לכל דבר עיון והבחנה כחפצה, ועל זה נבנה מלאכת החינוך לתקון המדות: